

30.10.2018

EOAK/6942/2017

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

RAJOITUSTOIMENPITEITÄ KOSKEVA PÄÄTÖKSENTEKO

1 OMA ALOITE

Päätin ottaa omana aloitteenani tutkittavaksi Rinnekoti-Säätiön kehitysvammaisten erityishuolosta annetun lain (kehitysvammalaki) rajoitustoimenpiteitä koskevan päätöksentekomenettelyn.

Määrämälläni ennalta ilmoittamattomalla tarkastuksella 10.10.2017 ilmeni, että Rinnekoti-Säätiön pienryhmäkoti Annalassa ei ollut tehty lainkaan kehitysvammalain mukaisia kirjallisia muutoksenhakukelpoisia päätöksiä niissä tilanteissa, joissa lasten itsemääräämisoikeutta oli jouduttu rajoittamaan. Pienryhmäkodissa asui pitkäaikaisesti 7-18-vuotiaita kehitysvammaisia ja autismin kirjon lapsia.

Esimerkiksi lasten liikkumisvapautta jouduttiin rajoittamaan turvallisuussyistä (kehitysvammalain 42 m §:n mukainen valvottu liikkuminen). Myös lisäturvavöitä oli käytetty toistuvasti erään asiakkaan kohdalla (kehitysvammalain 42 k §:n mukainen rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa). Erään lapsen kohdalla talutus/kävelytysvyö oli ollut toistuvasti käytössä (42 l §:n mukainen rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa).

Tarkastuskäynnistä on laadittu erillinen pöytäkirja EOAK/6006/2017.

Oman aloitteeni tutkimiseksi pyysin 5.12.2017 Rinnekoti-Säätiöltä selitystä rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevasta päätöksentekomenettelystä.

2 SELVITYS

Pyyntöni johdosta Rinnekoti-Säätiö antoi 2.1.2018 päivätyn selvityksen.

Rinnekoti on tekemässään omassa selvityksessään havainnut, että Annalan palveluesimies on yksikön vastuuhenkilönä laiminlyönyt Rinnekodin IMO (itsemääräämisoikeus) -toimintaohjetta. Hän oli tehnyt IMO-arviopyynnöt vain kahdelle lapselle Rinnekodin poliklinikan kautta kotikunnalta maksusitoumuksen saamiseksi. Hän oli ymmärtänyt Rinnekodin IMO-ohjeen väärin, eikä ollut tehnyt akuutteja päätöksiä lainkaan itse eikä ollut niitä kirjannut asiakastietojärjestelmään. Osalle lapsista hän ei ollut lainkaan hakenut asiantuntija-arviota rajoittamistoimien tarpeen arvioimiseksi, vaikka lapsilla selkeästi olisi näihin tarve. Selvityksen mukaan työnjohdollisiin toimenpiteisiin Rinnekoti ei voi ryhtyä, koska yksikön palveluesimiehen työsuhde on päättynyt 1.1.2018.

Oikeusasiamiehen tarkastuksen jälkeen palveluesimies on toimittanut 29.11.2017 jokaisesta asumisyksikön palvelunkäyttäjistä asiantuntija-arviopyynnöt liittyen valvottuun liikkumiseen ja poistumisen estämiseen. Psykologipalveluihin on palkattu tammikuuksi 2018 ruuhka-apua, jotta tarvittavat asiantuntija-arviot saadaan tehtyä mahdollisimman pian. Päätösten saamiseen vaikuttaa omalta osaltaan myös kunnan virkasosiaalityöntekijöiden aikataulut, koska he tekevät päätökset liittyen valvottuun liikkumiseen, kun on kyseessä pitkäaikainen tarve.

Selvityksen mukaan kirjallisia muutoshakukelpoisia päätöksiä ei ole tehty, koska niiden tekemistä varten tarvittavia moniammatillisia arvioita ei oltu ehditty saada kunnalta. Rinnekoti-Säätiö on yksityinen palveluntuottaja, joka toimii kuntien maksusitoumuksella. Vuoden 2017 toimintamalli ja henkilöstön ohjeistus rajoitustoimenpideprosessissa oli, että asiantuntija-arvioihin haetaan Rinnekodin poliklinikan kautta maksusitoumukset. Syksyllä Annalan palvelunkäyttäjistä sai myönteisen maksusitoumuksen psykologin arvioon kaksi asiakasta (3692 ja 2604). Psykologi oli yhteydessä yksikköön maksusitoumusten tultua, mutta ajanvaraus viivästy useiden sairastapauksien vuoksi.

Pitkäaikaisen päätöksen saamiseksi suunniteltiin psykologin käynnin jälkeen verkstopalaveria lääkärin ja kunnan virkasosiaalityöntekijän kanssa, jotta saataisiin mahdollisimman pian pitkäaikainen muutoshakukelpoinen päätös. Tämän vuoksi 7 vuorokauden pituisia päätöksiä ei ole tehty. Selvityksen mukaan akuuteissa tilanteissa yksikön palveluesimiehen olisi kuitenkin pitänyt tehdä kyseiset päätökset.

Selvityksen mukaan Annalan toimintayksikön uusi palveluesimies tullaan perehdyttämään hyvin työtehtävien hoitoon. Lasten palveluiden palvelupäällikkö hänen esimiehenään osallistuu IMO-työryhmän työskentelyyn, ja hän pystyy siten tukemaan entistä paremmin Annalan esimiestä IMO-asioissa. Kaikissa Rinnekodin yksiköissä järjestetään IMO-koulutusta säännöllisesti. Henkilökunnan Intrassa on oma IMO-osio, jossa on ohjeita, esimerkkejä sekä ilmoitetaan tulevista koulutuksista ja tehdyistä päivityksistä.

Selvityksen mukaan Rinnekoti tulee nopeuttamaan IMO-prosessia ja kiinnittää jatkossa entistä enemmän huomiota perehdytyksen toteutumisen seurantaan. Rinnekodille on tulossa e-learning oppimisalusta, jossa osa perehdytyksestä ja perehdytyksen toteutumisen seuranta tullaan dokumentoimaan. Rinnekodilla on käytössä laatujärjestelmä SHQS ja käytössä niin sisäiset kuin ulkoiset auditoinnit. IMO-prosessi oli ulkoisen auditoinnin kohteena lokakuussa 2017 ja se sai erittäin hyvät arvioinnit auditoilijalta. Rinnekoti katsoo, että Annalan osalta kyseessä on yksittäisen palveluesimiehen laiminlyönti, jota työnantajana Rinnekoti-Säätiö pahoittelee erittäin paljon. Kaikkien Annalan lasten osalta IMO-asiat tullaan käymään perusteellisesti läpi tilanteen lainmukaisuuden varmistamiseksi.

Rinnekoti-Säätiöllä on ollut kuvattuna itsemääräämisoikeuden tukemisen ja rajoittamisen prosessi kehitysvammalain muutoksesta 10.6.2016 lähtien. Rinnekodissa on oma IMO-työryhmä, jonka jäsenenä toimii niin lääketieteen-, psykologian-, sosiaalityön- kuin palvelutoiminnan ja asiakastyön asiantuntijoita. Työryhmä vastaa Rinnekodissa itsemääräämisoikeuteen liittyvistä ohjeistuksista ja koulutuksesta. Työryhmä edistää itsemääräämisoikeutta, vahvistaa toimintakulttuuria, tavoitteenaan rajoitustoimenpiteiden määrän vähentäminen. Työryhmä vastaa itsemääräämisoikeuteen liittyviin kysymyksiin moniammatillisena asiantuntijaryhmänä. Se vastaa rajoitustoimenpiteiden raportoinnista organisaation tasolla ja palvelunostajakunnille. Työryhmä vastaa Rinnekodin ohjeistusten päivittämisestä valtakunnallisia ohjeita vastaaviksi ja kehittää Rinnekodin toimintayksiköiden asiakasprosesseja yhteistyössä palvelunostajien kanssa.

3 RATKAISU

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ilman aiheutonta viivästystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Kehitysvammalaisissa säädetään toimenpiteistä itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden tukemiseksi, rajoitustoimenpiteiden käytön vähentämisestä sekä rajoitustoimenpiteiden käytölle asetettavista yleisistä edellytyksistä, kuten rajoitustoimenpiteiden käytön viimesijaisuudesta. Laissa säädetään lisäksi kullekin rajoitustoimenpiteelle asetettavista erityisistä edellytyksistä ja rajoitustoimenpidettä koskevan päätöksen tai muun ratkaisun tekemisessä noudatettavasta menettelystä.

Saamastani selvityksestä ilmenee, että Rinnekoti-Säätiön pienryhmäkoti Annalassa ei ollut tehty lainkaan kehitysvammalain edellyttämiä kirjallisia muutoksenhakukelpoisia päätöksiä, vaikka yksikössä oli käytetty rajoitustoimenpiteitä. Osalle lapsista ei ollut haettu asiantuntija-arviota rajoittamistoimenpiteiden tarpeen arvioimiseksi, vaikka lapsilla olisi ollut näihin tarve. Selvityksessä on esitetty syitä päätöksenteon haasteille ja rajoitustoimenpiteiden käytön arviointia koskevan prosessin viivästymiselle.

Tarkastushavaintojen ja saamani selvityksen perusteella katson, että Rinnekoti-Säätiö oli laiminlyönyt sille kuuluvan kehitysvammalaisissa säädetyn rajoitustoimenpiteitä koskevan päätöksentekovelvollisuuden. Asian moitittavuutta lisää se, että 10.6.2016 uudistettu kehitysvammalaki (mm. rajoitustoimenpiteitä koskeva päätöksentekomenettely) oli tarkastushetkellä ollut voimassa jo yli vuoden ja itsemääräämisoikeuden rajoitusten kohteina olivat haavoittuvassa asemassa olevat kehitysvammaiset lapset.

En lähde tässä yhteydessä erikseen arvioimaan kunkin lapsen kohdalla rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja sitä koskevaa päätöksentekoa.

Korostan, että kehitysvammalaisissa säädettyä rajoitustoimenpidettä koskevalla päätöksenteolla on erityisesti merkitystä asianosaisen lapsen oikeusturvan kannalta. Päätökseen liitetyn valitusosoituksen mukaisesti rajoitustoimenpiteiden käytön lainmukaisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Viime kädessä tuomioistuin arvioi, onko yksittäinen rajoitustoimenpide ollut lainmukainen.

Pidän myönteisenä sitä, että Rinnekoti-Säätiö on selvityksessään ilmoittanut ryhtyneensä toimenpiteisiin edellä todettujen epäkohtien korjaamiseksi ja toimintansa kehittämiseksi.

4 TOIMENPITEET

Annan eduskunnan oikeusasiamiehestä säädetyn lain 10 §:n 1 momentin nojalla Rinnekoti-Säätiölle huomautuksen vastaisuuden varalle edellä selostetusta laiminlyönnistä rajoitustoimenpiteitä koskevassa päätöksenteossa. Tässä tarkoituksessa lähetän tämän päätökseni Rinnekoti-Säätiölle.